

Ronald Kroeze, ***Een kwestie van politieke moraliteit. Politieke corruptieschandalen en goed bestuur in Nederland, 1848-1940*** (Dissertatie VU Amsterdam; Hilversum: Verloren, 2013, 335 pp., ISBN 9789087043698).

Corruptie is een ongrijpbaar fenomeen. Het is niet direct te meten en zij die het van nabij kennen, doen er liever het zwijgen toe. De gezaghebbende onderzoeksinstelling Transparency International leidt haar *corruption perception indexes* af uit opiniepeilingen. Geen rechtstreekse waarneming dus. Voor de rest is het hedendaagse onderzoek vooral aangewezen op zaken die in de openbaarheid of voor het gerecht komen. Als het voor de onderzoeker van nu al lastig is greep op het fenomeen corruptie te krijgen, hoe moeilijk moet het dan niet voor de historicus zijn?

Ronald Kroeze heeft de stoute schoenen aangetrokken en geprobeerd het fenomeen in kaart te brengen door te kijken naar vier politieke corruptieschandalen in Nederland in de periode 1848-1940. Dat wil zeggen, hij heeft niet onderzocht hoe wijd verspreid corruptie in Nederland was (dat zou echt bijna onmogelijk zijn), maar willen aantonen dat het uitbreken van en meningen over corruptieschandalen met de heersende idealen van goed bestuur samenhangen. Dat is een vruchtbare invalshoek gebleken, die hem niet alleen in staat stelde een betrekkelijk nieuw onderwerp voor het voetlicht te brengen, maar ook te laten zien hoeveel invloed de Nederlandse bestuurscultuur heeft op de wijze waarop politici, ambtenaren en burgers met corruptie omgaan. Daarmee is het onderzoek een typisch product van de vrij dominante 'politieke cultuur' benadering van het moment, die veel aandacht naar *debatten over het politieke bedrijf* doet uitgaan.

Het boek van Kroeze (de handelseditie van zijn proefschrift verdedigd aan de Vrije Universiteit in 2013) is uiterst systematisch opgezet. De vier gevalstudies volgen eenzelfde stramien, zowel wat betreft benadering als qua indeling. Ieder hoofdstuk begint met een bespreking van de geldende normen en waarden, vervolgt met een uiteenzetting over het politieke klimaat van het moment, doet daarna het corruptieschandaal in kwestie uit de doeken, kijkt naar de rol van het parlement, en besluit met een analyse van het schandaal in een bredere context.

De corruptieschandalen betreffen zaken met een nationale uitstraling, ook al hadden ze soms een lokale oorsprong. Het verhaal begint in de aanloop naar de verkiezingen van 1864. In een brief aan een Maastrichtse kandidaat beloofde de liberale

minister Betz de Limburgse kiezers in ruil voor hun stemmen een aangekondigde belastingverhoging in te trekken. Toen deze brief in 1865 uitlekte, waren de rapen gaar. De liberalen die zich altijd hadden laten voorstaan op hun verheven beginselen, moesten diep door het stof. De betrokken minister en het inmiddels gekozen Kamerlid waren gedwongen af te treden. Dit offer bleek voldoende om een parlementaire enquête af te wenden en het ideaal van vrije verkiezingen als symbool van goed bestuur hoog te houden en zelfs te versterken. De overwinning van de moraliteit had een langdurige uitwerking op het ontzag voor normen en waarden in de Nederlandse politiek.

Moraliteit was dan ook het richtsnoer bij de drie overige schandalen die Kroeze bespreekt. De concessie die gouverneur-generaal van Nederlands-Indië 's Jacob in 1882 aan de Billitonmaatschappij verleende, leidde in de Kamer tot grote ontsteltenis. Hoe kon het Nederlandse gezag de belangen van de Nederlandse en Indische bevolking zo achterstellen bij die van een kleine groep directeuren en investeerders? Terwijl de minister van Koloniën en de gouverneur-generaal het veld moesten ruimen, eiste het parlement zijn zeggenschap over het landsbelang op. De ruime opvatting die sommige toezichthouders en ondernemers tijdens de Eerste Wereldoorlog ten aanzien van hun bevoegdheden bij handel en voedselvoorziening hadden, schoot veel Kamerleden in het verkeerde keelgat. Sommigen hadden toch al hun twijfels over de toenemende macht van ambtenaren en semipublieke experts, en zagen in de vermeende corruptie een typische uitwas van de oprukkende bureaucratisering. De zaak-Oss, tenslotte, ging aanvankelijk alleen over misstanden en malversaties in de Brabantse plaats, maar kreeg een politieke lading toen de minister van Justitie het politieonderzoek in 1938 liet staken. Velen vermoedden dat de minister katholieke belangen probeerde te verdedigen. Daarmee ging hij lijnrecht in tegen het alom gekoesterde ideaal van rechtsgelijkheid, dat bij alle verdeeldheid in het verzuilde Nederland voor een hoge mate van stabiliteit en zekerheid zorgde.

Naast de genoemde vaste onderdelen van ieder hoofdstuk trekt Kroeze indien opportuun ook vergelijkingen met buitenlandse ontwikkelingen. Nederland was geenszins een eiland. Corruptie en modernisering zijn bijna onlosmakelijk verbonden. De auteur laat enigszins in het midden of Nederland ten opzichte van omringende landen een uitzonderlijke plaats inneemt. Enerzijds waren veel betrokken bestuurders behept met een 'enigszins hautaine, bagatelliserende en dempende houding' (dat klinkt ook vandaag de dag nog bekend); anderzijds trokken zij wel hun conclusies als de beschuldigingen aanhielden, bijvoorbeeld door af te treden. Een bijzondere verdienste van het boek is mijns inziens de speciale belangstelling voor 'het bestuurlijke' als specifiek domein in de politieke geschiedenis. Dat begint bij het ijkpunt van opvattingen over corruptie: het ideaal van goed bestuur. Maar Kroeze heeft ook een goed oog voor de rol van de bureaucratie in de diverse affaires.

Corruptie heeft dus een gefaseerde geschiedenis die samenhangt met opvattingen over politieke moraliteit. Daarmee geeft Kroeze ook een analyse-instrument voor de bestudering van het fenomeen in de naoorlogse periode. Het is zeer verleidelijk

lijnen naar het heden te trekken. Is Nederland wel één van de minst corrupte landen ter wereld, zoals Transparency International wil? Zolang het antwoord op deze vraag afhangt van perceptie, moet een definitief uitsluitsel uitblijven. Kroeze is van mening dat het debatteren over corruptie en moraliteit hoe dan ook een bewijs van een vitaal politiek stelsel is. Pas door er over te zwijgen, geeft men corruptie de meeste kans.

Nico Randeraad, Universiteit Maastricht